

Per una preceptiva de la poesia visual

XAVIER GARCÍA

El treball que presenten els catedràtics Joaquim Molas i Enric Bou, *La crisi de la paraula*, no és sinó una antologia de la poesia experimental que abraça un espai geogràfic, això és lingüístic, més que considerable: aquell que tradicionalment reconeixem com l'Occident. I un arc temporal amplíssim: des de Símmies de Rodes a Man Ray, del segle IV aC fins al 1939. Tal vegada perquè els autors no han fet més que resseguir aquell concepte que entén la poesia visual com un llenguatge supranacional. Però, probablement, és molt més...

És l'ambició intel·lectual, el rigor crític i la pulcritud acadèmica les que fan d'aquesta obra, no sols l'exercici de literatura comparada que pot ser, sinó la que inaugura, fins a cert punt, els fonaments d'una mètrica d'aquest corrent literari, més o menys, ocult. O marginal. I és també un exemple d'allò que la crítica hauria de fer si volem que la nostra literatura tregui el nas més enllà de Perpinyà. Poetes com ara Vicenç Garcia, Noguera Oller i Sureda, poden empeltar-se amb tota naturalitat i dignitat dins dels grans corrents internacionals. I no vull dir que aquest hagi de ser l'únic objectiu de la crítica però és que, habitualment, se'ns ofereix tot el contrari.

ESTUDIS INTRODUCTORIS

L'obra s'obre amb uns esplèndids estudis introductoris. El primer, sobre les avantguardes clàssiques i signat per Molas, ens en mostra amb concisió un panorama general, com són fruit d'una societat urbana i, esclar, com una de les tradicions seculars que desemboquen en aquelles és la de la poesia visual. Amb un estil dens i precís, a cavall entre la prosa crítica i la de creació, al qual ens té acostumats l'erudit.

El següent treball, a càrrec d'Enric Bou, entra directament en el tema i proposa una periodització d'aquesta tradició visual, la mateixa amb què es dividirà a l'apartat antològic, assenyalant les característiques de cada època i, finalment, assaja de definir el concepte de poesia visual d'una manera diàfana, tot traspuant un horitzó objectivista. Així assoleix conceptualitzar aquest gènere poc còmode, precisament, per la seva condició híbrida.

El treball que tanca aquesta introducció, redactat ja a quatre mans, és la clau de volta de la proposta del llibre, la formulació d'una preceptiva visu-

al. I la formulen, després d'assenyalar altres tipologies prèvies, tot resseguint les formes en la seva progressió diacrònica fins al Barroc. En canvi, a partir de les maneres avantguardistes, com que aquestes propugnaren una ruptura total amb la tradició, han estat catalogades a partir del tractament i ús que el poeta fa de la paraula: alliberrant, reforçant, descomponent, destruint o substituint els mots. Ara, en aquell moment que assenyalen els intents de classificació anteriors al dels nostres crítics, per cert, més aviat escassos, els autors han refusat, per desconeixement o per omissió, els treballs de Bob Grumman (1990) que per la seva senzillesa i originalitat caldria haver tingut en compte.

A grans trets, el segon capítol del llibre és un treball de taxonomia literària de subtil precisió ja que el material a categoritzar, sobretot a partir d'*Un coups de dés jamais n'abolira le hasard*, ha creat tot un univers semàntic, en major o menor grau, independent del llenguatge verbal tot reforçant els aspectes estètics de la grafia de la paraula escrita. O els sons de la dita. Aquesta part antològica de l'obra, com manen alguns canons, està dividida en tres parts i presenta els poemes ordenats cronològicament i classificats segons les propostes exposades anteriorment. La primera, *Entre la tradició i la modernitat*, recull els primers poemes alexandrins fins al Barroc. El lector s'adonarà de la reiteració de formes geomètriques i simbòliques, més o menys religioses, que abunden en aquest període i com la concepció barroca reelabora alguns d'aquells símbols i els amplia, tant temàticament com formalment. La segona part, *Entre la tradició i la modernitat*, és, com el seu nom indica, la frontissa entre l'antiguitat i la modernitat. Recull els pocs exemples de prosa visual que conté l'antologia, el vers lliure i èpic de Walt Whitman i el de C. Baudelaire i William Blake. I, esclar, la commovedora composició de silencis que és la ja citada obra de Stéphane Mallarmé. També acull una breu secció dedicada a la poesia fonètica que tindrà una nova entrada en la següent i darrera part de l'antologia. En aquest punt, cal dir que si considerem el poema visual com un *intermedium* entre les arts plàstiques i la literatura, seguint ni que sigui succintament la mateixa definició dels nostres autors, també caldrà definir el poema fonètic com un *intermedium* entre la literatura i les arts sonores i, per

tant, aquest ressenyador troba més adient per al subtítol de l'obra l'ús de l'adjectiu *experimental* que no pas el de *visual*.

Finalment, la tercera part abraça els assajos dels avantguardistes que, notablement més inextricables que els seus predecessors, han obligat als autors a unes subdivisions de més complexitat i que reclama una atenta lectura.

CODIFICAR LA PARAULA

A la fi, l'obra de Molas i Bou ens mostra com és de limitat qualsevol llenguatge perquè si la visualitat del poema va néixer, en certa manera, de la crisi de la paraula també és cert que amb aquesta obra han aconseguit codificar-la. Només resta, per retornar a l'inici del cercle, que el poeta futur servi aquella vocació d'assumir la tradició per reinventar-la. Que, com volia el grup Noigandres, tal vegada la darrera aportació més innovadora i coherent de la tradició experimental, el poeta sigui un *designer*, és a dir, un projectista de llenguatges.

Joaquim Molas i Enric Bou, *La crisi de la paraula. Una antologia de la poesia visual*. EDICIONS 62. Barcelona, 2003.

forta pictòrica

M

atèria

I

mpregnada

d'una

R

erfectibilitat

Ó

c

ngestionant

219. J. M. JUNOY, «Miró».

POEMA 'MIRÓ', DE JOSEP MARIA JUNOY

5. LLETRES I NÚMERO
J.M. JUNOY / EDICIONS 62

Retalls de discurs

EDUARD ESCOFFET

La Fundació Guillem Viladot ha impulsat l'edició d'aquesta traducció dels poemes concrets que Václav Havel, el dramaturg i expresident de la República txeca, va *mecanografiar* el 1964. És el seu únic llibre de poemes visuals, tot i que en estret lligam amb els temes de les seves peces teatrals i en consonància amb l'ambient poètic de Praga i de la poesia concreta en general. I és aquesta edició, d'altra banda, la primera traducció dels poemes.

El protagonista dels poemes d'*Anticodis* és el llenguatge: el llenguatge en l'experimentació espacial del text i el llenguatge com a tema. Dit amb les paraules de Zgustova, el llenguatge i "les seves ambivalències, els abusos de què és objecte per part de les autoritats culturals i polítiques comunistes". I de la mateixa manera, en obres teatrals con-

temporànies, com ara *La festa en el jardí* (1963) i *La capacitat* (1968), Havel situa el llenguatge al bell mig de la tensió, de bracet de la crisi d'identitat de l'home.

Potser, però, abans d'abordar els poemes de Havel, cal recordar que responen als aires d'experimentació que recorrien Europa i Amèrica llatina i que directament ens apunten cap a la poesia concreta, fundada el 1953, a dues bandes, per Öyvind Fahlström a Suècia i pel grup Noigrandes (Haroldo i Augusto de Campos, Décio Pignatari) al Brasil. El moviment neix amb una clara vocació transfronterera i de seguida comença a desenvolupar-se a bona part dels països europeus, amb línies i grups autònoms. A Alemanya i Àustria hi ha un sector important, amb autors com ara Max Benser, Williams i Spoerri, així com a França, amb Ilse i Pierre Garnier, i a Anglaterra,

amb l'impressionant Ian Hamilton Finlay. En l'àmbit hispànic, hi ha pocs autors i força independents, però prou importants, com ara el portuguès Melo e Castro, l'uruguaià establert a Madrid Julio Campal i els catalans Viladot, Brossa i Iglésias del Marquet, els autors de la primera exposició de poesia visual a l'Estat espanyol.

I hi ha també un grup important en l'àmbit eslav, bàsicament des de la ciutat de Praga. Es tracta d'un nombrós grup de poetes i grafistes de diverses generacions, entre els quals Jiri Kolar, Josef Hirsal i Bohumila Grögerova, Ladislav Novak, Jiri Valoch i Václav Havel. Com comenta el poeta sonor francès Henri Chopin, cap al 1965, quan ell viatjà a Praga, hi havia un ambient d'alliberament i un esclat de creativitat previs a la Primavera de Praga.

► ► ►